

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2016

Alexandra Hrdinová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Objevení Nového světa a proměny renesanční filosofie
a vědy**

Alexandra Hrdinová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Filozofie

Bakalářská práce

**Objevení Nového světa a proměny renesanční
filosofie a vědy**

Alexandra Hrdinová

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Černá, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

Ráda bych velmi poděkovala paní PhDr. Janě Černé, Ph.D. za vedení bakalářské práce a také za rady a připomínky.

Obsah

1	Úvod	1
2	Období renesance	3
3	Zámořské objevy	6
3.1	Kryštof Kolumbus	7
3.2	Amerigo Vespucci	8
3.3	Důsledky objevení Nového světa	9
4	Thomas More	12
4.1	Morova Utopie a její hlavní teze	12
5	Michel de Montaigne	17
5.1	Montaignova skepse jako nástroj vyrovnání se s přeměnou světa	18
6	Bartolomé de Las Casas	23
7	Francis Bacon	26
7.1	Obraz nové vědy a projekt obnovení věd	27
7.2	Kritika dosavadních věd a metoda pravé indukce	29
8	Závěr	31
9	Seznam použité literatury	33
10	Resumé	36

1 Úvod

Objevení Nového světa představovalo jeden z důležitých mezníků nejen období renesance, ale i celého vývoje evropské civilizace. Právě toto téma v kontextu renesančního filosofického myšlení a vědění bude v práci interpretováno a reflektováno. Zohledněno bude i uspořádání systému věd v souvislosti s objevením Nového světa. Reflektovány a komparovány budou názory několika renesančních myslitelů, především pak Francise Bacona a Michela de Montaigne. Kritériem pro výběr jejich myšlenek bude právě reflexe objevení Nového světa, ke kterému se oba dva ve svém díle vyjádřili. Montaigne podrobil chování Evropanů v Novém světě tvrdé a nekompromisní kritice. Zazní i názor muže, který sám zažil události na Novém světě, Bartolomea de Las Casase, který tvrdě stál za právy indiánů. Použitými prostředky k uchopení tohoto tématu budou deskripce, analýza a komparace. Spolu s tím se zaměřím na reflexi proměn v uspořádání systému věd. Důraz bude kladen na tři filosofické proudy, které na dobytí Ameriky reagovaly: utopismus, skepticismus a přírodní filosofie. Důraz bude kladen zejména na fakta související s utopistickými a idealizujícími tendencemi, které se projevovaly při interpretaci Nového světa.

Práce je rozdělena do několika hlavních kapitol a jejich podkapitol. První dvě kapitoly jsou úvodem k celému tématu práce. Zacílené jsou na stručnou charakterizaci pojmu renesance. Úvod práce pak přechází ke konkrétní reflexi objevení Ameriky v dílech Thomase Mora, Michela de Montaigne, Las Casase a Francise Bacona.

Kapitola čtvrtá je zaměřena na rozbor díla *Utopie* Thomase Mora. Je zde zařazeno vysvětlení pojmu utopistické filosofie jako nástroje k možné přeměně společenských poměrů pod idealizujícím vlivem zámořských objevů. Kapitola pátá se zabývá rozbohem díla Michela de Montaigne a filosofickým směrem, kterým je skepticismus. V šesté kapitole je popsán Las Casasův pohled na dobytí Nového světa a jeho názorová pře se Sepúlvedou. Reflekována je také teorie ušlechtilé divocha. Kapitola sedmá se věnuje dílu Francise Bacona – cílem zkoumání bude jeho projekt velkého obnovení věd, kritika soudobých vědeckých úvah; popis nové metody a prezentace vybraných myšlenek tohoto filosofa v kontextu dějinných událostí.

Závěr práce je zhodnocením výsledků, ke kterým bylo postupně docházeno během studia jednotlivých přístupů a názorů výše zmíněných filosofů. Zařazena bude i komparace stěžejních názorů Bacona a Montaigne. Téma samo o sobě nemá jen historickou a filosofickou dimenzi, ale také společenskou a politickou. Téma práce je vzhledem k rozsahu

materiálu, který se k němu vztahuje, velmi rozsáhlé a nelze zohlednit všechny dostupné či existující názory. Explicitně je velmi těžké určit, který z názorů, jenž je v práci reflektován, je ten relevantní z hlediska současného myšlení. Ani z hlediska myšlení renesančního je najít jistý konsenzus poměrně složité. Prostřednictvím reflexe vybraných myšlenek a textů je kladen důraz na to nejpodstatnější, co dobytí Nového světa přineslo pro evropské myšlení.

2 Období renesance

Období renesance lze explicitně těžko definovat. Termín renesance vychází z latiny (*renasci*) a je překládán jako znovuzrození.¹ Mezi obdobím středověku a renesancí nelze určit přesnou hranici. Zlomový okamžik, který předznamenal konec středověku, je možné přibližně určit právě jako dobu konání první objevné plavby Kryštofa Kolumba². Na začátku 14. století se nachází tehdejší křesťanský svět v hluboké krizi, projevy které byly krize hospodářská, řada bojů a válek, a při tom všem se stále prohlubovaly problémy v samotné církvi. Velkou hrozbu představovali osmanští Turci.³ V Evropě zmítané Stoletou válkou a poznamenané velkým církevním schizmatem vesmír ztratil svůj střed, k lidskému tělu se již nevázalo žádné posvátné tajemství a příroda přestala být vnímána jako ideálně neměnná. Severní Evropa vzkvétala obchodem – dříve obyčejný obchodník či bankéř se náhle mohl stát bohatším než samotný král. Postupně došlo k reformování církve.⁴

Přesto se právě v této době krize na území západní Evropy zrodil nový životní a myšlenkový styl – renesance. Nejednalo se jen o návrat k antickým myšlenkám (tedy k Platónovi, Aristotelovi, epikúreismu a skepticizmu), tento myšlenkový proud lze charakterizovat jako touhou po obrození.⁵ Jak se postupem času ukazovalo, ona touha po obrodě byla stále hmatatelnější a zasahovala do všech rovin lidského života.⁶ Pokud chceme analyzovat filozofické myšlení v období renesance a reflektovat proměny vědy na pozadí změn, jež přinášejí zámořské objevy, je potřeba pochopit změnu v tom, jak je pojmán a vnímán sám člověk. Italští umělci a myslitelé vytvořili nový pohled na člověka jako na entitu, jež je středobodem veškerého vesmíru.⁷ O člověku hovoří umělci, vědci a myslitelé jako o zázraku „*magnum miraculum est homo*“ („Velkým zázrakem je člověk.“).⁸

Období renesance je prostoupeno vírou ve schopnosti člověka, rozvíjí se antropocentrismus.⁹ Důraz byl kladen zejména na renesanční humanismus a individualismus. Za důležitý byl považován interiorní duchovní život každého jedince. Člověk je vnímán jako

¹ BURKE, P. *The European Renaissance*, s. 8.

² KOLUMBUS, K. *Lodní deník - Giornale di bordo di Cristoforo Colombo*, s. 26 – 31.

³ JOHNSON, P. *Dějiny renesance*, s. 5.

⁴ Tamtéž, s. 6.

⁵ ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 9.

⁶ BURKE, P. *The European Renaissance*, s. 5 - 9.

⁷ HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 11.

⁸ ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 9.

⁹ JOHNSON, P. *Dějiny renesance*, s. 10.

strůjce svého osudu. Ve společenských poměrech nastává zásadní změna, kterou představuje převaha světských hodnot nad hodnotami sakrálními. Tyto hodnoty se postupně objevují ve všem, co renesančního člověka obklopuje: v Itálii vzniká ideální město, dochází k přeměně zahrad a parků, mění se umění válečnické, umění nalézá nové dimenze, vzniká nový styl hudby, jiným způsobem je nahlíženo na život v soukromí, dochází k obrození věd a myšlení vůbec.¹⁰

Objevuje se nový myšlenkový proud – renesanční humanismus, jehož hlavní myšlenku je dosazení člověka do středu veškerého, na světě není nic, co by tento zájem převyšovalo, není nic obdivuhodnějšího, než je člověk.¹¹ „Renesance a humanismus prolomily středověké chápání světa, omezily vliv církve na člověka. Centrem pozornosti se stal člověk, jednotlivec od přírody vybavený rozumem, jehož posláním je své rozumové schopnosti během života rozvíjet a zdokonalovat. Vzdělání, schopnost duševní tvorby, umělecké či vědecké se staly důležitou součástí společenského uznání. Humanistické vnímání člověka jako svobodného jednotlivce přežilo svou dobu a stalo se jedním z východisek novověké evropské kultury.“¹² Renesanční humanismus nepředstavoval určitý filosofický systém, ale dá se charakterizovat jako program zacílený na vzdělávání a kulturu. Termín humanismus je odvozen z latinského slova *humanus* (lidský, ušlechtilý, vzdělaný) a od slovního spojení *studia humanitatis*, které bylo zaměřeno na studium gramatiky, rétoriky, poezie, historie a etiky.¹³ Pojem humanismus vznikl až v roce 1808, kdy byl koncipován jako pedagogický termín F. I. Niethammerem. Učení humanismu vychází z faktu, že nejdůležitější společenskou jednotkou je rodina. Zároveň je tato nazývána nejkrásnějším lidským výtvozem.¹⁴ Touha dosáhnout nebo alespoň pojmenovat lidskou dokonalost, je primárním východiskem tehdejších humanistů. Stěžejní je přitom ctnost, která podle humanismu označuje schopnost jedince podílet se na životě společnosti.¹⁵

Tato ctnost ovšem nepochází od Boha, ale opírá se zcela o lidskou psychiku. Člověk je obdarováván přírodou, nikoliv Bohem. Jen člověku náleží, aby tento dar dále rozvíjel. Člověk představuje měřítko všech hodnot, vystupuje mimo přírodu a často je i nad ní. Již v tomto období můžeme sledovat prvky na rozumu založeného uvažování, jenž touží být striktně vědecké. Stejně jako docházelo v tomto období k proměnám filozofického myšlení, měnil se i

¹⁰ HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 11.

¹¹ JOHNSON, P. *Dějiny renesance*, s. 21.

¹² Tamtéž, s. 21

¹³ BURKE, P. *The European Renaissance*, s. 7.

¹⁴ HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 14.

¹⁵ Tamtéž, s. 28.

obsah věd a umění.¹⁶

Renesanční vědci se pokoušeli nalézat nové vědecké postupy, využívali především matematiku, která byla doposud jako vědecká disciplína opomíjena. Dále se snažili využívat znalosti cizích jazyků, než aby se spoléhali jen na latinu. Vědci a myslitelé se postupně vraceli ke studiu původních textů Řeků a Římanů a nepodléhali zkresleným překladům a interpretacím těchto děl.¹⁷

Jedná se o období, pro které je typický postupný ústup sakrální architektury a vědeckých disciplín, kterými jsou astrologie či alchymie. Tyto vědy jsou po svém vrcholu v 16. století, dále řazeny mezi tzv. okultní vědy a získávají negativní až kacířský nádech.¹⁸ Velký vliv má v této době inkvizice.¹⁹ O tom svědčí například proces Giordana Bruna a Galileův soud. Věda na pozadí inkvizičních procesů procházela značnými změnami – z alchymistů se stávali chemici, z mágů matematici.²⁰ Tímto byl započat velký rozkol mezi vědou a duchovnem. Probíhající náboženské války, které napomohly k tomu, že tehdejší svět byl neklidný a život v něm dosti zmatený, postupně vedly k reformaci. Reformace byla spojena s velkým pronásledováním a směřovala k protireformaci, která přinesla prozatímní mír. Na konci náboženských válek však stála rozdělená Evropa a další vývoj nebyl zcela jistý.²¹

¹⁶ HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 28.

¹⁷ Jednalo se především o sporné scholastickým výkladem ovlivněné texty.

¹⁸ BURKE, P. *The European Renaissance*, s. 141.

¹⁹ Tamtéž, s. 111.

²⁰ JOHNSON, P. *Dějiny renesance*, s. 9.

²¹ JOHNSON, P. *Dějiny renesance*, s. 9.

3 Zámořské objevy

Přibližně kolem roku 1480 se evropská mořeplavba zaměřovala především na severní Atlantik, Baltské a Středozemní moře. Během dalších 150 let byla evropskými mořeplavci zpřístupněna všechna moře kromě polárních vod a jižního Pacifiku. Jedním z velmi důležitých objevů, který ovlivnil zámořské plavby, bylo objevení kompasu. Lékař Jean Fernel (1497 - 1558) uvádí: „Obeplutí světa, objev nových kontinentů, vynález kompasu, šíření vědomostí knihtiskem, vynález střelného prachu, který od základů změnil válečné umění, záchrana antických rukopisů a obnova učenosti – to vše svědčí o triumfu našeho nového věku.“²² Díky těmto objevům došlo k otevření cesty zámořským objevům. Orientačními body mořeplavců byly hvězdy. Vedle výše uvedených objevů to byl dále vynález tzv. astrolábu, díky jehož jehle šlo zaměřit hvězdy. Ke stejnému měření byl objeven arbalet – měl podobu pravítka, na němž se systematicky pohybovalo příčným ramenem.²³

Zámořské objevy znamenaly kromě bohatství též poznávání odlišných kultur a celkově rozšířili obzory lidstva. Evropané v době před 15. stoletím věřili tomu, že peklo se nachází daleko za obzorem.²⁴ Zeměkouli popisovali jako plochu, kterou obklopuje oceán, který obývá řada nebezpečných příšer. Tyto názory přetrvávaly dlouho a to navzdory skutečnosti, že učenci té doby již dávno věděli, že země má tvar koule.²⁵

Přesto se lidé vydávali do neznámých moří s touhou po získání bohatství a snem o nalezení nové cesty do Indie.²⁶ „Evropané hledali cestu do Indie, Indonésie a Číny východním a západním směrem, aby získali přístup ke zlatu a koření, aby rozšířili své obchodní vztahy a aby se zmocnili hospodářských práv, která doposud drželi Arabové a jiné asijské národy.“²⁷ V podstatě v časovém horizontu jedné lidské generace dokázal člověk rozšířit hranice svého světa. Postupně se změnil život v Evropě, stejně jako v objevených zemích. Vliv zámořských objevů začal zasahovat do všech oblastí lidských životů, což znamenalo absolutní obrat v myšlení.²⁸

V roce 1494 byla Španělskem a Portugalskem podepsána tzv. Tordesillaská smlouva,

²² KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*, s. 26.

²³ Tamtéž, s. 13 – 29.

²⁴ KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*, s. 33.

²⁵ JOHNSON, P. *Dějiny renesance*, s. 11.

²⁶ KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*, s. 20.

²⁷ KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*, s. 20.

²⁸ KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*, s. 20.

kteřá přesně definovala sféry vlivu v rámci západní polokoule. Papežem Alexandrem VI. byla stanovena tzv. demarkační linie Atlantským oceánem, která rozdělovala svět na východ (Portugalsko) a západ (Španělsko).²⁹ Demarkační linie byla vedena od pólu k pólu 370 španělských námořních mil západním směrem od Kapverdských ostrovů.³⁰

Bádání v minulém století přinesla další dost odlišný názor na období renesance. Renesance není interpretována pouze jako období rozkvětu umění a schopností a geniality člověka jako takového, ale zdůrazněno je tady také strach z trestajícího Boha, nepřilíš pozitivně je tady reflektován náboženský útlak, genocida, fanatismus.³¹

3.1 Kryštof Kolumbus

Hlavní osobou, která je spojována s objevením Nového světa, je Kryštof Kolumbus (asi 1451 - 1506). Ten přistál na březích amerického kontinentu v roce 1492.³² „Tento okamžik se, pochopitelně, uchytil v lidové představivosti: slavný dobrodruh na pláži rozvinuje královskou korouhev a přivlastňuje si Nový svět.“³³ Kolumbus přitom do Ameriky vůbec nesměřoval. Jeho cílem byla Asie, do které chtěl pokusit dostat západní cestou, nikoli tradiční trasou vedoucí kolem Afriky. Tato plavba započala 3. srpne 1492, kdy Kolumbus vyplul ze Španělska se třemi loděmi (Niña, Pinta a Santa Maria).³⁴ Místo do Indie doplul na Bahamy, kde se vylodil 12. října roku 1492. Kolumbus se ovšem domníval, že doplul do Indie, proto domorodé obyvatel e pojmenoval jako Indiány. V letech 1493 a 1496 podnikl Kolumbus další výpravu, díky níž došlo k objevení Portorika, Malých Antil a Jamajky. Až na třetí (1498) výpravě se mu konečně podařilo dosáhnout pevninské části Ameriky.³⁵

Kolumbus si vedl záznamy v lodních denících, které vedle průběhu plavby zahrnovaly poznávání a dobývání Nového světa. Kolumbus byl ve svém pozorování více fascinován americkou přírodou, než jejími obyvateli. Ve svých zápisech obdivuje tamní floru a faunu. Konkrétně popisuje vůni květin a jejich barvy. Kolumbus byl člověkem věřícím a lze říci, že jeho cesty měly a priori za úkol šířit křesťanskou víru.³⁶

²⁹ KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*, s. 13.

³⁰ Tamtéž, s. 28.

³¹ ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 8.

³² DURASOVÁ, M. *Kuděj, časopis pro kulturní dějiny*, s. 38.

³³ GREENBLATT, S. Podivuhodná vlastnictví. *Zázraky Nového světa*, s. 69.

³⁴ TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s. 21.

³⁵ Tamtéž, s. 30.

³⁶ DURASOVÁ, M. *Dobytí Ameriky reflektované Michelelem de Montaignem v dile Eseje*. In *Věda a filozofie ve filmu a literatuře*, s. 10.

Tzvetan Todorov uvádí, že Kolumbus měl v srdci touhu po šíření křesťanství, spíše než touhu po získávání zlata.³⁷ Na rozdíl od něho Stephen Greenblatt, představitel novohistorismu, píše, že nelze přesně určit, co bylo skutečným cílem Kolumbových cest.³⁸ „Je zřejmé, že ve svých prvních projevech Kolumbus jasně deklaroval, že tuto krajinu si přivlastňuje, což dokazuje tím, že jí dává své jméno. Neptá se po tom, zda tyto země již nějaké pojmenování mají.“³⁹ Z této nejasnosti vychází řada diskuzí hledajících odpovědi na roli Kolumba při objevení a dobývání Nového světa. Kolumbus uskutečnil ještě čtvrtou výpravu a poté roku 1506 umírá v Seville.

3.2 Amerigo Vespucci

Amerigo Vespucci (1454 -1512) byl Florentin, který jako první informoval o tom, že došlo k objevení nového kontinentu. Sám se do Nového světa dostal celkem čtyřikrát. Na jedné straně jeho role v procesu objevování nového území nebyla příliš důležitá. Na straně druhé dokázal okouzlit Evropany svými vyprávěními o Novém světě a jeho specifikách napsal dva dopisy (cestopisy): *Mundus Novus* a *Quatuor Navigationes*.⁴⁰ Amerika je pojmenována právě po něm – poprvé byl tento název použit M. Waldseemüllerem při označení Jižní Ameriky. Postupně se tento název začal užívat také pro severní území nového kontinentu.⁴¹

Jeho slavný dopis *Mundus Novus* adresovaný Lorenzovi di Pierfrancesco Medici byl vydán roku 1503 a Vespucci v něm shrnuje svojí třetí výpravu (1501) do Nového světa. Vespucci v něm popisuje své zážitky, exotickou krajinu, zvířata, domorodé obyvatele a právě zde také uvádí, že se jedná o nově nalezený kontinent, který nemá s Indií vůbec nic společného. „Tyto země můžeme nazvat Novým světem. Většina autorů hovoří o tom, že na jih od rovníku není pevnina, ale pouze moře, a pokud uznávali, že tam nějaká pevnina může být, pak ji považovali za neobyvatelnou. Moje poslední cesta však dokázala, že podobné tvrzení je chybné a odporuje skutečnosti, že jsem právě v jižních končinách objevil pevninu, která je možná víc naplněná lidmi a živočichy než naše Evropa, Asie nebo Afrika a mimoto její klima je mírnější a příjemnější než v kterékoliv nám známé zemi.“⁴² Kolumbus stále trval

³⁷ TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s. 19.

³⁸ GREENBLATT, S. *Podivuhodná vlastnictví. Zázraky Nového světa*, s. 71.

³⁹ DURASOVÁ, M. *Dobytí Ameriky reflektované Michelelem de Montaignem v díle Eseje*. In *Věda a filozofie ve filmu a literatuře*, s. 11.

⁴⁰ GREENBLATT, S. *Podivuhodná vlastnictví. Zázraky Nového světa*, s. 93.

⁴¹ TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s. 35.

⁴² VESPUCCI, A. (ed. G. T. Northup) *Mundus Novus*, s. 10 -11.

na tom, že doplul do Indie. Další ohromující zprávou bylo to, že Vespucci na konci dopisu hovoří o tom, že pokud někde existuje pozemský ráj, nemůže být příliš vzdálen od objevených míst nového kontinentu.⁴³

3.3 Důsledky objevení Nového světa

Rok 1492, ve kterém Kryštof Kolumbus dosáhl břehů Nového světa, se stal zásadním zlomem v historii Evropy. Evropané ovšem nebyli prvním národem, který se dostal na území Ameriky. Vikingové podnikali výpravy do oblastí Severní Ameriky za účelem nalezení vhodného místa k založení nových sídlišť. Na rozdíl od nich Evropané toužili po přírodním bohatství, drahých kovech, úrodné půdě a otrocích.⁴⁴ Vedle zisků existuje řada negativních skutečností (zotročování, genocida, vraždění), které snižují pozitivní náhled na toto období. Z těchto důvodů je téma objevení Nového světa podrobováno řadě diskuzí a polemik, které lze nalézt jak u autorů 16. a 17. století, tak u těch současných.⁴⁵

Zámořské objevy měly samozřejmě nejen své důvody⁴⁶, ale také důsledky, které způsobily příchod zcela nových poměrů jak v Evropě, tak v objevených zemích. Jednalo se především o nové dělení světa a vznik koloniálních říší a mocností.⁴⁷ Obraz světa se změnil a došlo k otevření nových obzorů, které způsobilo proměnu způsobu myšlení člověka a společenského uspořádání.⁴⁸ Nový svět byl často představován jako ráj na zemi, ve kterém lidé mohou žít svobodně a bez problémů. „Tyto ostrovy jsou nádherné, rozličných tvarů, pokryty tisíci mohutných stromů, jež jakoby se dotýkaly [...]. Všichni, které jsem viděl, byli mladí, nikdo neměl více než třicet let. Všichni byli vyspělí, s pěknými těly a příjemnými tvářemi.“⁴⁹ „Objevné plavby podnikané v 15. a 16. století pronikavě změnily mapu světa i představy o něm. Svět se náhle podstatně rozšířil. Evropané pochopili, že na zeměkouli netvoří většinu obyvatelstva. To však neznamenalo, že se smířili se svým postavením. Na mnoha místech Ameriky, Afriky a částečně i Asie se snažili obyvatelstvo objevených území podmanit a obrátit je na křesťanskou víru. Zároveň usilovali přivést tyto země pod

⁴³ VESPUCCI, A. (ed. G. T. Northup) *Mundus Novus*, s. 11.

⁴⁴ TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s. 17.

⁴⁵ DURASOVÁ, M. *Dobytí Ameriky reflektované Michelelem de Montaignem v díle Eseje*. In *Věda a filozofie ve filmu a literatuře*, s. 11.

⁴⁶ Hledání nových odbytíšť a zdrojů surovin; poptávka po luxusním zboží a koření; hledání nových nalezišť stříbra a zlata; kolonialistické tendence, .KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*, s. 10.

⁴⁷ KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*, s. 17.

⁴⁸GRAFTON, A. *New World, ancient text: The Power of Tradition and the Shock of Discovery*, s. 21.

⁴⁹ KOLUMBUS, K. *Lodní deník - Giornale di bordo di Cristoforo Colombo*, s. 161.

svrchovanost panovníka, v jehož službách stáli.“⁵⁰ Objevitelé a jejich následovníci se zcela mylně domnívali, že se původní obyvatelstvo snadno přizpůsobí evropskému stylu myšlení. Vycházeli zejména z teorií, které jim byly známé, a jež fungovaly v evropském prostředí zcela automaticky – viz pojetí státu, společenská hierarchie, víra a její postavení v životě člověka, dělba práce, styl hospodaření atd. Kolonizátoři se domnívali, že evropský způsob života bude v malých obměnách aplikovatelný v nově objevených lokalitách.⁵¹

Místo souladu byl zaváděn systém otroctví, útlaku a vraždění. Navíc se na obou stranách objevili nemoci a neřesti jako alkohol, které napomáhaly k prohlubování krize stupňující se v průběhu snah o nastolení nového společenského uspořádání v Novém světě. Kromě toho se objevovali utopické až idealizující vize o uspořádání života společnosti, které však byly v praxi realizovány pouze částečně nebo vůbec.⁵²

Setkávání s mimoevropskými kulturními systémy přineslo nový pohled na evropskou společnost. Jednalo se o oblasti, které se vyvinuly nezávisle na Evropě a až do období zámořských objevů byly bez přímého kontaktu s Evropou. Navíc se ukázalo, že představy o doposud neobjevených oblastech byly značně idealizované, neúplné a často příliš abstraktní, než aby mohly být pravdivé.⁵³ „Objevení Ameriky odkrylo natolik radikální jinakost a rozmanitost, že pouhá slova zpravidla nepostačovala, aby ji dokázala adekvátně popsat. Komunikace o Novém světě nabývala věrohodnosti a konkrétnosti, byla – li obohacena o obrazy neznámých zemí či ještě lépe o objekty, které z nich pocházely. Jen málokomu bylo dopřáno, aby mohl poznávat Nový svět bezprostředně, na základě přímé zkušenosti. Většina, ať již se jednalo o vzdělance či širší veřejnost, si své představy o Novém světě činila na základě textů, jejichž nedílnou součástí se stávaly obrazy, které představivost korigovaly a usměrňovaly.“⁵⁴

Došlo tedy k prvnímu setkání Evropanů s kulturní jinakostí domorodých obyvatel. Dobývání území a na ně navazující kolonizace způsobilo konfrontaci Španělů s Indiány. Postupně začalo docházet k sňatkům Indiánek se Španěly, čímž se ještě více urychlil proces prolínání kultur a ras. Potomci těchto svazků byli obtížně zařazováni do společenské hierarchie. Sňatky byly uzavírány také účelově – například sňatek Cortése s Doňou Isabelou

⁵⁰ KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*, s. 10.

⁵¹ PAGDEN, A. *The Fall of Natural Man*, s. 69.

⁵² TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s. 53.

⁵³ KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*, s. 19.

⁵⁴ ČERNÁ, J. *Očitá svědectví*, s. 113.

představoval pro ženicha nástroj k realizaci postupné pacifikace mexického území.⁵⁵

Objevení Ameriky přineslo konfrontaci pojetí věd v evropské podobě s rozvinutým systémem vědy, filosofie i náboženstvím v Novém světě. Například při pronikání do oblasti mayské kultury, objevitelé překvapeně narazili na společenský systém, který podléhal přesné hierarchii: dědičný panovník, náčelníci měst, nejvyšší kněz, vojenská šlechta, kněží, svobodní kupci, řemeslníci, zemědělci, otroci.⁵⁶

Mayská kultura disponovala znalostmi řady vědeckých disciplín – matematikou, astronomií, geografii, lékařstvím a používala hieroglyfické písmo. Věnovali se umění, řemeslné výrobě, malířství, sochařství a míčovým hrám. Poznávání jejich náboženství a obřadů s ním spojených bylo pro Evropany do té doby neznámé a často až hrozivé. Jednalo se o polyteizmus, který byl doprovázen obětním systémem.⁵⁷ Stále více se začal projevovat filosofický skepticismus, který je jedním ze směrů renesanční filosofie.

⁵⁵ ELLIOT, J. H. *Empires of the Atlantic World: Britain and Spain in America 1492- 1830*, s. 82- 83

⁵⁶ PAGDEN, A. *The Fall of NaturalMan*, s. 58.

⁵⁷ Tamtéž, s. 60.

4 Thomas More

Filosofem, který reflektoval objevení Nového světa je Thomas More (1478 -1535), významný představitel renesančního humanismu. Jeho filosofický systém vycházel ze studia klasických řeckých a latinských myslitelů. More byl přesvědčen, že antické ideály pomohou k obnově filosofie. Na počátku 16. století More poprvé použil termín utopie. Následně vzniklý filosofický proud a literární žánr nazývaný jako utopismus je „jedinečný způsob uvažování o politice a společnosti, který hledá nejdokonalejší, nejlepší či nejšťastnější formu společnosti, která není vázána na existující instituce“.⁵⁸ Morova *Utopie* je chápána jako kritika anglické společnosti včetně jejího zákonodárství. Jedná se o představu ideálního státu, ve kterém má každý tolik, kolik potřebuje, všichni dohromady pracují pro společnost.⁵⁹ Pod vlivem zámořských objevů a renesančního způsobu myšlení se idea objevení nového ostrova, na kterém by šlo ideu utopisticky pojeté společnosti zrealizovat, jevila jako možná, ne-li pravděpodobná.⁶⁰

Morův filosofický systém je označován jako filosofie společnosti. Zahrnuje řadu podrobně vypracovaných systémů, které se v době renesance a pod vlivem zámořských plaveb objevují a zastávají jedno z předních míst tehdejšího filosofického uvažování.⁶¹

4.1 Morova Utopie a její hlavní teze

Morova *Utopie* byla poprvé vydána v roce 1516 v Lovani u Thierry Maertense pod názvem *Knížka vpravdě zlatá a stejně užitečná jako zábavná o nejlepším stavu státu a o novém ostrově Utopii*. Kniha se skládá ze dvou primárních částí: *Řeč znamenitého Rafaela Hythlodai o nejlepším státu* a *O ostrově Utopii obecně*. Na začátku díla je uvedena *Předmluva*, která je psána formou dopisu Morovu příteli Petru Aegidioviovi.⁶² Vize *Utopie* je částečně spojena s minulostí lidstva (tzv. pojetí zlatého věku) a převážně směřuje do budoucnosti. Přítomnost je v díle Mora spojena s nespokojeností a kritikou soudobých poměrů.⁶³ „Soudím alespoň, že se lidský život nedá vyvážit ani úhrnem veškerého

⁵⁸ BRUCE, S. *Three Early Modern Utopias*, s. 62.

⁵⁹ Tamtéž, s. 33.

⁶⁰ Tamtéž, s. 33.

⁶¹ Tamtéž, s. 28.

⁶² MORE, T. *Utopie*, s. 5.

⁶³ BRUCE, S. *Three Early Modern Utopias*, s. 31.

pozemského majetku.“⁶⁴ Utopii je chápána jako možný nástroj, díky němuž se lze vyrovnat s nově objeveným světem, se kterým člověk neměl doposavad žádnou zkušenost a zároveň je to únik od svazujících společenských pravidel.

Nově objevené území Ameriky se stalo společně s původním obyvatelstvem inspirací pro utopistické projekty. V době zámořských objevů a těsně po ní se jeví tvorba vizí o ráji na zemi stejně jako představa existence Utopie dosti reálně. Samotní objevitelé doplňovali svá vyprávění o dlouhých plavbách senzačními zprávami o nepoznaných a podivuhodných civilizacích nebo lidských kmenech.⁶⁵

Jednotliví cestovatelé tedy přinášeli do Evropy řadu podnětů a informací. Morovo dílo je převážně inspirováno Vespucciho popisem života původních obyvatel Nového světa.⁶⁶ S postupem probíhajících objevů se zpřesňovala mapa světa a začala se projevovat skutečnost, že není již mnoho území, která by bylo možné objevit. Idea utopie se tudíž z možného nově objeveného ostrova přesunula do časoprostoru a jejího obsahu a nastavení bylo užíváno dle libosti jednotlivých filozofů či literátů.⁶⁷

More umístil ostrov Utopii do oblasti nacházející se poblíž pobřeží objevené Ameriky. Ostrov je nepřístupný – král Utopus záměrně nechal území Utopie obtéci vodou. Jednalo se o fiktivní prostor, ve kterém mohla být realizována Morova vize ideálního státu. Hlavní roli zde má touha po obsazení vzdáleného a neznámého území. Prostorové vymezení totiž představuje v utopistickém žánru stěžejní prvek.⁶⁸ Takové území je odborně nazýváno prostorovým archetypem a většinou se jedná právě o osamocený nepřístupný ostrov, náhorní plošinu či o nedosažitelný vrchol hory. Nedotknutelnost a uzavřenost mají klíčovou roli pro existenci světa, ve kterém mohou jednotliví myslitelé s jistotou realizovat své vize.⁶⁹

V případě Thomase Mora se jedná o sociální utopii, kterou se kriticky vyjadřoval k stávajícímu uspořádání společenského systému. Vizí fungování společnosti na ostrově Utopie chtěl poukázat na možné alternativy k feudálnímu či kapitalistickému státnímu zřízení. More popisuje své představy společenského života. Ve svém díle reflektuje systém vládnutí,

⁶⁴ MORE, T. *Utopie*, s. 39.

⁶⁵ TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s. 83.

⁶⁶ AÍNSA, F. *Vzkříšení utopie*, s. 193.

⁶⁷ BRUCE, S. *Three Early Modern Utopias*, s. 17.

⁶⁸ Tamtéž, s. 18.

⁶⁹ AÍNSA, F. *Vzkříšení utopie*, s. 21.

mezilidské vztahy, ekonomiku, lékařskou péči, vzdělávání, víru, filosofii či vojenství.⁷⁰

Stěžejním východiskem pro něho bylo zrušení soukromého vlastnictví. To považoval za destruktivní nástroj v rámci prohlubování negativních vlastností v tehdejší společnosti.⁷¹ Obdobně tento fakt vnímá T. Campanella: „Říkají, že právě velká chudoba činí lidi ničemnými, lstivými, úskočnými, zloději, proradnými, opovrhovanými, prolhanými, falešnými svědky [...]. Avšak společný majetek činí všechny zároveň bohatými i chudými: bohatými – poněvadž mají všechno, chudými – poněvadž nemají žádné vlastnictví, a tak neslouží věcem, ale věci slouží jim“⁷² Z tohoto důvodu byl v Utopii zrušen směnný obchod a došlo k odstranění peněz (fungoval pouze zahraniční obchod). Každý měl dostat vše, co potřeboval k spokojenému životu.⁷³

Vše patřilo všem, a proto na ostrově neexistovala rozdílnost mezi bohatým a chudým. Nikdo z utopijských se nemusel bát, že o něj nebo o jeho děti nebude postaráno. Naprosto vymizel element existenciálního strachu. V utopijské společnosti byly ceněny vědomosti, dovednosti nebo tělesná zdatnost. Proto bylo důležitým aspektem této společnosti dosažení kvalitního vzdělání.⁷⁴

Přitom měli lidé na ostrově poměrně dost prostoru pro své volnočasové aktivity (pracovní den byl čtyř nebo šesti hodinový). V takové společnosti nebylo podle Mora potřeba velkého množství zákonů. Platné zákony byly psány srozumitelnou a přesnou formou tak, aby byly pochopitelné pro každého z obyvatel Utopie. Každý z nich měl jasně vymezeny své povinnosti a úkoly. Pokud by je neplnil, hrozil mu trest.⁷⁵ More je díky své vizi fungování ideální společnosti řazen vedle T. Campanelly a dalších autorů do tzv. utopistického socialismu.⁷⁶

I přes jasně definovanou podobu fungování života na ostrově Utopie, reálně existovala řada faktorů, které by vzniklý utopistický stát v Novém světě snadno a poměrně rychle zničily.⁷⁷ Mezi ně lze zařadit rozličné choroby, se kterými si imunitní systém původních obyvatel v nově objevených územích nedokázal poradit. Velké riziko představoval i dovoz alkoholu, který byl Indiánům intenzivně distribuován, a na kterém se velmi rychle stávali

⁷⁰ MORE, T. *Utopie*, s. 60 - 68.

⁷¹ Tamtéž, s. 55.

⁷² CAMPANELLA, T. *Sluneční stát*, s. 53.

⁷³ MORE, T. *Utopie*, s. 5.

⁷⁴ Tamtéž, s. 83.

⁷⁵ Tamtéž, s. 79.

⁷⁶ BRUCE, S. *Three Early Modern Utopias*, s. 42.

⁷⁷ TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s. 69.

závislími. Před objevením Nového světa Indiáni alkohol neznali.⁷⁸ A především tady nebyl od Evropanů naplněn princip rovnosti všech, stejná práva pro všechny, stejné životní podmínky.

V průběhu 16. století se čím dál více ukazovalo, že ostrov Utopie je idea, která nemá šanci reálně fungovat a koexistovat s jinými státními zřízeními. I přes tuto skutečnost byl Thomas More označován za myslitele, jenž předběhl svoji dobu.⁷⁹

Amerika se pro Evropany stala prostorem, který představoval možnost pro realizování utopie a to na základě touhy Evropanů po dosažení země zaslíbené. Představa pozemského ráje byla křesťany vnímána jako cesta osvobození od bídného pozemského života.⁸⁰ Tudíž docházelo k formování představy Ameriky jako utopistického území.⁸¹ Jednalo se o idealizující pohled. Ideou ráje, jejím vznikem a vývojem, se ve svých studiích zabývá Jean Delumeau.

Podle něho prošla představa ráje v 15. století zásadní proměnou, jejíž podstatou byla lokalizace ráje z nebe na zem.⁸² „Je velký rozdíl mezi královstvím nebeským a rájem a značně se liší. Království nebeské je nad nebeskou klenbou a ráj pod touto klenbou na zemi. Rozkoš království nebeského spočívá v možnosti spatřit Boha a sdílet věčnou blaženost se šťastnými anděly, zatímco rajská rozkoš spočívá na krásných a vytoužených stromech a na nádherném veletoku, který ráj zavlažuje.“⁸³ Představa ráje se tímto stává reálně uchopitelnou a přestává býti nedosažitelná.

Delumeau vysvětluje tuto změnu pohledu na ráj „snem o zlatém věku“. Zásadním rysem renesanční společnosti, podle jeho názoru, byl pesimismus, který pramenil ze strachu božího trestu a konečnosti světa. Právě snění o zlatém věku vyvracelo pesimismus z myšlení renesančního člověka.⁸⁴ Objevení Nového světa s sebou přineslo naději na obnovu zlatého věku. Lidé věřili, že skutečný ráj na zemi existuje a dokonce se domnívali, že Indiáni by mohli být potomky Adama a Evy.⁸⁵ Obyčejný člověk žijící v renesanční době, měl strach z božího trestu a neměl žádné jistoty. Žít mu pomáhala naděje na existenci pozemského ráje a

⁷⁸ BRUCE, S. *Three Early Modern Utopias*, s. 62.

⁷⁹ BRUCE, S. *Three Early Modern Utopias*, s. 55.

⁸⁰ BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 269.

⁸¹ Tamtéž, s. 273.

⁸² DELUMEAU, J. *Dějiny ráje, zahrada rozkoše*, s. 45.

⁸³ Tamtéž, s. 147.

⁸⁴ DELUMEAU, J. *Hřích a strach, Pocit viny na evropském Západě ve 13. až 18. století*, s. 137.

⁸⁵ Tamtéž, s. 139 – 140.

sen o návratu zlatého věku. Vzniká kult ušlechtilého divocha.⁸⁶ Toho v zásadě reflektuje William Shakespeare a vystavuje ho posměškům ve 2. dějství *Bouře*. Postavu domorodce nazývá Kalibánem, přesmyčkou slova kanibal. Hra reflektuje zneužití moci, nadvlády a nastupující kolonialismus, který se na Novém světě odehrál. Koresponduje tematicky s esejí *O kanibalech* Michela de Montaigne.

⁸⁶ DELUMEAU, J. *Dějiny ráje, zahrada rozkoše*, s. 47 - 51.

5 Michel de Montaigne

Michel de Montaigne (1533 - 1592) byl jedním z hlavních představitelů renesančního skepticismu. Jeho hlavním a jediným dílem jsou *Eseje*, které byly oblíbenou četbou své doby a to i na královském dvoře. Jejich součástí je *Apologie Raymonda ze Sabundy*, která je vnímána jako stěžejní text Montaignova skepticismu. *Apologii* Montaigne reaguje na Sabundovo dílo *Theologia naturalis sive liber creaturarum magistri Raymondi de Sabonde*. Montaigne se ve své filosofii opírá o aplikaci metody tzv. pyrrhónského skepticismu. Podle Pyrrhóna je člověk závislý na své přirozenosti, kterou nelze nahradit či přeměnit lidskou moudrostí. Podobně Montaigne uvažuje o lidské moudrosti, která podle něho člověka nedokáže ochránit.⁸⁷

Striktní vymezení vůči scholastickému aristotelismu vyústilo v přístup, jehož základem byla nutnost posoudit a zrevidovat veškeré závěry vyplývající ze scholastických tezí, a to z racionálního hlediska.⁸⁸ „Smysly, jimiž poznáváme svět, jsou nedokonalé a omezují schopnost člověka vznášet nárok na jakékoli poznání (jediný Bůh je vševědoucí).“⁸⁹ Na jiném místě uvádí: „Neschopnost člověka závazně říci buď vím, či nevím, vede k otázce, co vím (Que sais-je?), odrážející obezřetné zdržení se úsudku.“⁹⁰ Každý člověk by měl podle Montaigne podrobně prozkoumat text i smysl svého života.⁹¹ „Lidé se mýlí: od krajnosti s pouhým vodítkem příležitosti chodí se snáze než širou a otevřenou cestou střední, snáze se žije uměle než přirozeně, ovšem také méně vznešeně a méně náležitě. Velikost duše nezáleží ani tak v tom, aby usilovně špěla vzhůru a vpřed, jako v tom, aby se uměla omezit a zavést v sobě řád. Veliká duše pokládá za veliké vše, co je dostatečné, a projevuje svou vysokomyslnost tím, že dává přednost věcem středním před vynikajícími. Nic není tak krásné a oprávněné jako dobře plnit svůj úkon člověčský a plnit jej, jak plněn má být, a není vědy tak nesnadné jako umět dobře a přirozeně prožít tento život; a nejzávažnější z našich nemocí je opovrhovat naší lidskou povahou.“⁹²

Montaigne tvrdí, že: „Zkoumání sebe sama je naší čelnou povinností a úkolem.“⁹³ Ve

⁸⁷ POPKIN, R. H., *The History of Scepticism: From Savonarola to Bayle*, s. 50.

⁸⁸ HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 41.

⁸⁹ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 13.

⁹⁰ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 51.

⁹¹ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 116.

⁹² Tamtéž, s. 116.

⁹³ POPKIN, R. H., *The History of Scepticism: From Savonarola to Bayle*, s. 46.

svém díle se zabíral relativitou možností lidského poznání a vidění skutečnosti. „Je-li nějaká pravda obecně uznávána, není proto ještě pravdou, ale naopak, právě proto podléhá rozumové kontrole.“⁹⁴ Je tedy potřeba přiznat nebo alespoň připustit svoji nevědomost a vycházet především z rozumového poznání.

5.1 Montaignova skepse jako nástroj vyrovnání se s přeměnou světa

Díky zámořským objevům přestaly býti obecně platné a často i závazné skutečnosti považovány za samozřejmé. Nově objevená realita nemohla být uchopena prostřednictvím starého vědění.⁹⁵ V době, kdy již plně fungoval knihtisk, a bylo možné studovat informace podávané jednotlivými cestovateli, tuto jeho skepsi jen podporovaly. Popis objevených krajín a jejich obyvatel byl často zavádějící až zastřený a značně se lišil od popisu stejného místa jiným pozorovatelem. Postupem doby byly jednotlivé cestopisy zpochybňovány a neadekvátnost lidského poznání se ukazovala stále markantněji.⁹⁶

Montaigne se ve svém díle přímo vyjadřuje k událostem objevení Nového světa. Toho nazývá bratrem a pátrá po odpovědi na otázku, zda ještě neexistují světy další, o kterých my Evropané nic netušíme. Montaigne popisuje nově objevená území jako malé děti, které neprošly klasickou evropsky pojatou výchovou, ale vyrůstaly samy o sobě, tak, jak jim velel jejich rozum a smysly.⁹⁷ Konkrétně ve svých úvahách poukazuje na odlišnosti kultury původních obyvatel Ameriky a vykresluje nepochopení, které podle něho přichází ze strany evropských dobyvatelů. Je jedním z myslitelů, kteří vnímají omezenost a krutost zacházení Evropanů s Indiány.⁹⁸

Montaigne v souvislosti se zámořskými objevy a renesančním pojetím člověka pochybuje o možnostech a celkovém potenciálu lidí dosáhnout poznání. Ať již člověk žije kdekoli a je zároveň představitelem určitého společenského a kulturního systému, měl by podle Montaigne vždy vycházet ze zkoumání sebe sama a samotná lidská existence dává každému z nás obdobné možnosti prožití kvalitního života.⁹⁹ Podstatou této myšlenky je přijetí lidské existence: „Přijetí podvojnosti lidské existence (vzmachem lidského ducha

⁹⁴ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 69.

⁹⁵ KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*, s. 28..

⁹⁶ BURKE, P. *Společnost a vědění*, s. 230.

⁹⁷ Tamtéž, s. 231.

⁹⁸ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 240.

⁹⁹ Tamtéž, s. 111.

vyvažovaným omezením těla)umožňuje člověku směřovat ke klenotu dobrého života:¹⁰⁰ Montaignovi nezáleží na tom, zda jsme představiteli přírodního kmene nebo sofistikovaně pojatého státního zřízení.

Poznávání nových světů tedy paradoxně nepodporuje míru lidského poznání, ale naopak ukazuje, kolik nepoznaného se nachází v našem světě. Dosáhnout nejvyššího poznání je dle Montaigne velmi problematické.¹⁰¹ Poukazuje na to, že je nutné nadále vycházet ze sebe sama a dokázat se orientovat ve svém životě. Komparace s jinými světy a národy je podle něho přínosnou, avšak není zcela objektivní, jelikož řada myslitelů pobývá v Evropě a o Novém světě se dovídá pouze zprostředkovaně. „Vše živé, člověka nevyjímaje, je ve stavu plynutí; bytí tkví v pohybu a činu.“¹⁰²

Nemožnost dosažení úplného poznání je filosofickou cestou, která umožňuje pochybovat o čemkoli a přitom nerozhodovat či nečinit kategorické závěry. S tímto východiskem je možné z hlediska skepticismu přistupovat i k zámořským objevům. Montaigne Nový svět nikdy nenavštívil, přitom o něm píše značně detailně, a to díky zprostředkovanému poznání nově objeveného světa, kterou mu zajistil jeho osobní sluha, jenž Nový svět navštívil.¹⁰³

Montaigne nevnímá objevené národy jako barbarské či divoké. Uvádí, že barbarstvím nazývá většina lidí to, co neznají a na co nejsou zvyklí. Podle Montaigne neznáme odlišné měřítko pravdivosti a rozumnosti, než to, které koresponduje s příklady a představami názorů a tradice země, ve které žijeme.¹⁰⁴ „V té je vždycky domovem to dokonalé náboženství, dokonalá správa, dokonalý a dovršený způsob čehokoliv. Divochy jsou jmenovány národové přesně v tom smyslu, v němž říkáme, že divoce vyrostly plody, které vytvořila příroda sama od sebe a svým platným během: vpravdě bychom měli nazývat divokými spíše ty plody, které jsme svým umělým zásahem pozměnili a vyňali z pravidla.“¹⁰⁵

Montaigne přitom chápe odlišnost a rozmanitost cizích krajů a jejich národů jako inspirativní. Považuje za nerozum dávat přednost umělosti v životech lidí před Přírodou. Popisuje, že Evropané matku Přírodu dusí svými vlastními výmysly.¹⁰⁶ Naopak původní

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 214.

¹⁰¹ POPKIN, R. H., *The History of Scepticism: From Savonarola to Bayle*, s. 55.

¹⁰² MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 109.

¹⁰³ POPKIN, R. H., *The History of Scepticism: From Savonarola to Bayle*, s. 45.

¹⁰⁴ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 240.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 241.

¹⁰⁶ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 240 - 245.

obyvatele Ameriky vnímal jako s přírodou spřízněné a jednající podle principů z ní vycházejících.¹⁰⁷

Uvedená interpretace je závěrem eseje *O kanibalech*. Montaigne v tomto úryvku naráží na otázku barbarství a civilizovanosti. Zmiňuje zde kontroverzní prvek kanibalismu a popisuje ho, jako nástroj pro vyjádření nenávisti vůči nepříteli. Montaigne popírá, že by Indiáni byli a priori barbary a klade důraz na to, že nemůžeme barbarstvím nazývat vše, co je pro nás nové, nezvyklé a zvláštní. Montaigne staví do popředí přirozenost domorodých obyvatel a jejich souznění s přírodou a životem v ní.¹⁰⁸

Montaigne naznačuje, že Evropané jsou zahleděni do svých zvyklostí, které chápou jako civilizované.¹⁰⁹ Rozlišuje společenský systém zvyklostí jako přirozený a uměle vytvořený. Podle jeho mínění se zdá, že barbarství v pozitivním slova smyslu je člověku přirozené a prospěšné. Montaigne uvádí, že není možné nově objevenou kulturu primárně odsoudit jako barbarskou. Podle něho má každá kultura své typické hodnoty, tradice, zvyklosti a každý jedinec by měl zůstat součástí vlastní kultury, jelikož kultura jiná by ho mohla zničit.¹¹⁰

Značně zkreslené informace o životě Indiánů nechávaly prostor ke vzniku chybně koncipovaných strategií, které měly vést k podrobení původních obyvatel. Realita a fantazie zde narážely na řadu úskalí, která vedla k potírání původních kulturních principů a tradic a to značně drastickou cestou.¹¹¹ „Můžeme tedy ony národy nazývat barbarskými, měříme-li pravidly rozumu, nikoli však, vezmeme-li za pravidlo sebe samé, kteří je všemožným barbarstvím překonáváme.“¹¹² Tak, jak uvádí Montaigne, Evropané k původnímu obyvatelstvu Ameriky přistupovali jako k necivilizované společnosti, a to i přes to, že časem začali chápat životní hodnoty a principy charakteristické pro běžný život Indiánů.¹¹³

Podobným tématem se zabývá Josep Fontana v díle *Evropa před zrcadlem*, v němž reflektuje proměny konstrukce identity Evropana. Podobně jako Montaigne vidí stěžejní východisko pro pochopení cizí kultury v umění vystoupit z pokřivených představ, které Evropani vnímají za relevantní. "Potřebujeme vyjít ze síně s křivými zrcadly, v níž vězí naše

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 226.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 229

¹⁰⁹ POPKIN, R. H., *The History of Scepticism: From Savonarola to Bayle*, s. 46.

¹¹⁰ PAGDEN, A. *The Fall of Natural Man*, s. 73.

¹¹¹ Tamtéž, s. 12 – 51.

¹¹² MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 243–244.

¹¹³ Tamtéž, s. 243.

kultura. Jen tehdy budeme moci odstranit lineární pojetí běhu dějin, které mechanicky interpretuje každou změnu jako zlepšení.“¹¹⁴ Obdobně jako Montaigne vnímá výsadní postavení Evropanů ve světě jako pokřivené a zavádějící. Fontana jako primární vnímá rozbití křivých zrcadel¹¹⁵, která nás klamou. U dobyvatelů Nového světa podle něho jasně vystupuje do popředí idea přesvědčení Evropanů o jejich duchovní a kulturní superioritě, která je chybná.¹¹⁶

Montaigne popisuje odlišnost setkání Evropanů s Amerikou, jako skutečnost, na kterou nebylo možné se objektivně připravit.¹¹⁷ Objevení Ameriky představovalo pro Evropany doslova kulturní šok.¹¹⁸ Poměrně často docházelo k vytváření zkresleného pohledu na život Indiánů. Montaigne naráží na realitu, která není skutečná, ale přizpůsobená evropskému stylu myšlení. Křesťanství zde naráží na kult přírodního náboženství, které je později misionáři nazýváno dílem ďábla.¹¹⁹ Esej *Objev Nového světa* předkládá kritický pohled Montaigna na postupy kolonizátorů, kteří se podle jeho mínění chovali nadřazeně vůči domorodcům a jejich hlavní snahou bylo, vnutit jim své náboženské myšlení.¹²⁰ Montaigne o Indiánech hovoří jako o lidech, kteří rozhodně nejsou oproti Evropanům zaostalí.¹²¹

Některé Montaignovy myšlenky směřují k tomu, co bylo po objevení Ameriky jedním z primárních měřítek postavení domorodého obyvatelstva. Jedná se o utopisticky definovanou ideu tzv. ušlechtilého divocha, která nese prvky mýtu. Ten je propojen s podobou pozemského ráje či jinak se snem o zlatém věku.¹²² Vize ušlechtilého divocha se v souvislosti s objevením Ameriky dostává do popředí interpretací života a kultury Indiánů, začíná se prosazovat novověká podoba ušlechtilého divocha.¹²³ K představě ušlechtilého divocha přispěl i objevitel Ameriky Kryštof Kolumbus, který domorodé obyvatele popisoval jako nejvelkorysejší lidi na světě.¹²⁴

Montaigne v eseji *O Kanibalech* popisuje kvality domorodců: „Ani slova, jež označují

¹¹⁴ FONTANA, J. *Evropa před zrcadlem*, s. 66.

¹¹⁵ Konkrétně se jedná o tato zrcadla: barbarské, křesťanské, feudální, ďáblové, selské, dvornosti, divošské, pokroku, davu. FONTANA, J. *Evropa před zrcadlem*, s. 69 – 70.

¹¹⁶ FONTANA, J. *Evropa před zrcadlem*, s. 63 – 71.

¹¹⁷ BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 269.

¹¹⁸ GREENBLATT, S. *Podivuhodná vlastnictví: zázraky Nového světa*, s. 71.

¹¹⁹ PAGDEN, A. *The Fall of Natural Man*, s. 125.

¹²⁰ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 296 – 297.

¹²¹ Tamtéž, s. 244.

¹²² BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 270-271.

¹²³ Tamtéž, s. 271.

¹²⁴ TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s. 50.

lež, zradu, přetvářku, lakomství, závist, pomluvu, odpuštění, nebyla tu nikdy slýchána.“¹²⁵ Znamý je též popis Kryštofa Kolumba, který o domorodcích uvádí: „Jsou to lidé věru dobrosrdeční a nezištní a tak ve všem ochotní, že v celém světě není po mém soudu lidu lepšího a lepší země.“¹²⁶ Další kdo sdílel představu ušlechtilého divocha, byl Las Casas. Předkládá obraz Indiánů, kteří jsou obdařeni bystrou myslí, jsou učenliví, mírumilovní, pokorní a věrní: „Lidé tito nadáni jsou myslí bystrou a učenlivou; lid jest učenlivý a veškeré vzdělanosti schopný a k přijetí svatého našeho katolického náboženství velezpůsobilý.“¹²⁷ Podle Budila představovaly přírodní rysy domorodých obyvatel pro dobyvatele idealizovanou podobou počátku jejich vlastní historie.¹²⁸

Těch, kteří reflektovali dobu objevení Ameriky a následné události dle vlastních zkušeností, byl Bartolomé de La Casas. Jeho svědectví přináší očitě a osobní zkušenosti.

¹²⁵ MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 240. Je všeobecně známo, že právě tento výrok inspiroval J. J. Rousseaua v jeho myšlenkách o ušlechtilých divoších. BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 270.

¹²⁶ KOLUMBUS, K. *Lodní deník - Giornale di bordo di Cristoforo Colombo*, s. 186.

¹²⁷ LAS CASAS, B. *O zemi indijských – Pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*, s. 19 – 20.

¹²⁸ BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 269.

6 Bartolomé de Las Casas

Las Casas (1484 – 1566) byl misionář a dominikán působící v Latinské Americe ve státě Chiapas (Mexiko). Od španělského kardinála Ximenese získal titul Ochránce Indijců (protector de los indios), Jeho role nebyla jednoduchá. Setkání Nového světa s evropskou kulturou se podobalo boji. Jeho hlavním východiskem bylo soukromé podnikání jednotlivých conquistadorů, kteří usilovali o získání kořisti a slávy.¹²⁹

Las Casas vysvětluje neoprávněnost takových bojů: „Král španělský nikdy Indijcům války nevyověděl. Válka, kterou conquistadoři vedli, byla tudíž buď válkou nepravostnou, nebo prostým vražděním; statky Indijcům odňaté nebyly legální válečnou kořistí, nýbrž lupem jednotlivců.“¹³⁰ Las Casas dobře znal nejvýznamnější conquistatory, kterými byli Diego de Velázquez a Pánfilo de Narváez. Osobně znal i budoucího místokrále Cortése. V průběhu let došlo k proměně Las Casasova pohledu na chování conquistadorů, kteří měli velmi špatnou pověst a zprávy o jejich krutosti se rychle šířily.¹³¹

Příchod Španělů do Nového světa představuje pro domorodé obyvatele zlom. Nastává demografické zhroucení. Za vysokou úmrtnost ovšem nenesou vinu pouze války, které probíhaly v průběhu dobývání území Ameriky, ale zejména nemoci zavlečené sem z Evropy. A také alkohol.¹³² Prvky encomiendy (systému patronátu statkářů nad částí indiánského obyvatelstva) byly v některých oblastech Ameriky pozorovatelné až do 20. století (viz andská oblast).¹³³ Hlavním úkolem encomiendy bylo poskytnout ochranu původním obyvatelům a usnadnit jim přechod do křesťanský pojaté společnosti. Šlo o to, aby Indiáni tvořili spořádané poddané španělské koruny.¹³⁴

Úbytek domorodé populace je též připisován systému nucených prací (především těžká práce v dolech), do kterých byli Indiáni zapojováni. Španělé přijali za vlastní systém veřejně prospěšných prací zvaný *mita*. Dále to bylo opatření nazývané *repartimiento*, podle něhož byli Španělům na určité časové období přidělováni Indiáni, kteří pro ně vykonávali různé práce.¹³⁵ Postupně také začalo docházet ke snižování porodnosti u Indiánů. Las Casas

¹²⁹ BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 243.

¹³⁰ LAS CASAS. *O zemi Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*, s. 218.

¹³¹ LAS CASAS. *O zemi Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*, s. 22.

¹³² GREENBLATT, S. *Podivuhodná vlastnictví: zázraky Nového světa*, s. 83.

¹³³ TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*, s. 169.

¹³⁴ Tamtéž, s. 168.

¹³⁵ BITTAR, T. *Dobývání nových světů*, s. 69.

popisuje tuto skutečnost a uvádí, že indiánští muži byli vzdalováni od svých rodin za výkonem těžké práce v dolech a jejich ženy tvrdě pracovali při obdělávání polí. Toto násilné odtržení mužů od žen a rozbití rodin vedlo k snižování počtu nově narozených indiánských dětí.¹³⁶

Do tohoto systému správy dobytých území v 16. století přichází Las Casas s aktivní polemikou vůči přístupu španělských conquistadorů. Las Casas se záhy staví na stranu Indiánů a bojuje za jejich lidská práva. Zároveň se stává tvrdým kritikem conquistadorů. Las Casas chtěl především porozumět domorodým obyvatelům. Jako dominikánský mnich dobře znal latinu i jazyk, jímž byla označována tehdejší španělština – vulgo.¹³⁷ Kritiku krutosti Španělů a nelidské zacházení s domorodými obyvateli popisuje ve svém díle *O zemích indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější (Indiarum devastationis et exicidii narattio brevissima)*.¹³⁸

Jedná se o zprávu adresovanou Filipu II. Španělskému. Las Casas se tímto dílem snaží zprostředkovat čtenáři stinné stránky conquisty. V textu zprávy je popisováno protiprávní obsazování půdy, které Las Casas obhajuje tzv. přirozeným zákonem. Podle něj mají výsostní právo na vlastnictví půdy jen Indiáni.¹³⁹ Las Casas dále zdůrazňuje skutečnost, že Španělé se mají zabývat evangelizací. Velkou část svého díla věnuje Las Casas Peru, ve kterém je podle jeho názoru nejvíce utlačováno domorodé obyvatelstvo.¹⁴⁰

Las Casas je na základě své knihy označován jako otec tzv. černé legendy (leyenda negra). Tato legenda je založena na kritice a názorech, které souvisely s krutostí Španělů v Novém světě.¹⁴¹ Boj za svobodu a práva Indiánů byl Las Casasovou celoživotní snahou. Především se zasloužil o tzv. *Nové zákony (Leyes Nuevas)*, které jsou „sbírkou zákonů a nařízení, jedinečnou v dějinách práva tím, že jsou v podstatě probojovaným dílem jednotlivce, jenž nebyl zákonodárcem,¹⁴² a jejichž předlohou byla právě jeho slova. Zákony ovšem vyvolaly nevoli ze strany conquistadorů, dokonce se proti nim postavili i někteří soudci a nakonec tyto zákony v listopadu roku 1545 císař Carlos odvolává a ruší.¹⁴³

Las Casas se již v období před vydáním svého díla intenzivně zabýval otázkou

¹³⁶ LAS CASAS. *O zemi Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*, s. 32.

¹³⁷ BITTAR, T. *Dobývání nových světů*, s. 93.

¹³⁸ BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 243.

¹³⁹ LAS CASAS. *O zemi Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*, s. 3.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 19 - 20.

¹⁴¹ BUDIL, I. T. *Za obzor Západu*, s. 255

¹⁴² LAS CASAS. *O zemi Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*, s. 210.

¹⁴³ BITTAR, T. *Dobývání nových světů*, s. 23.

oprávněnosti dobytí a obsazení amerického území. Jeho postavení při hledání spravedlnosti a dodržování základních lidských práv nebylo vůbec jednoduché. Známa je v tomto ohledu tzv. Valladolidská dikuse, ve které se proti Las Casasovi postavil Ginés de Sepúlveda. Oba dva se vyjadřovali k otázce politiky Španělů v Novém světě. Avšak jednalo se o zcela odlišné pohledy na oprávněnost dobytí Ameriky. Las Casas oprávněnost dobývání tohoto území na rozdíl od Sepúlvedy striktně odsuzuje. Sepúlveda dobývání spojené s násilím obhajuje.¹⁴⁴ Zdaleka ne tak kritický názor na chování Evropanů v Novém světě zastával Francis Bacon.

¹⁴⁴ BUDIL, I. *Za obzor Západu*, s. 252.

7 Francis Bacon

Anglický filozof Francis Bacon (1561 - 1526) je myslitelem, který je řazen kromě renesanční filosofie též do moderní filosofie 17. století.¹⁴⁵ Bacon předpokládá, že poznání vychází z přírody. Jeho myšlenky byly ovlivněny zámořskými objevy – především to byla změna situace ve světě a společnosti. Bacon svoji činnost nezaměřoval pouze na oblast filozofie, ale inklinoval též k politické činnosti. A to proto, že v době renesance a pod vlivem zámořských objevů to byl právě člověk a společnost, která se stala hlavním nositelem hodnot. Bacon se celoživotně snažil vytvořit systém, který by znamenal propojení mezi filosofií a vědou.¹⁴⁶

Proto došlo roku 1620 k vydání díla nazvaného *Velké obnovení věd*. Frontispis díla obsahuje obraz, který znázorňuje loď proplouvající okolo Herkulových sloupů. Poselstvím obrazu je ztvárnění hranic mořeplaveckých navigací a antických znalostí. Jako protiklad k takto vyobrazené starověké tradici je na obraze uveden nápis, který poukazuje na důležitost a vědeckou přínosnost objevu Nového světa.¹⁴⁷ Bacon vnímá objevení Ameriky za „*příčinu a počátek věcí nad jiné znamenitější*.“¹⁴⁸ Domníval se, že zámořské plavby napomohly k vymezování a rozvoji jednotlivých vědních oborů. Řada skutečností byla prozkoumána a vysvětlena, intelektuální úvahy byly rozšířeny a samotná filosofie své obsahy odкрыla v novém světle. Přitom došlo k rozšíření množství zkušeností.¹⁴⁹

Obdobně jako More, tak i Bacon vytvořil utopistické dílo s názvem *Nová Atlantida*. Jeho představy o fungování ideálního společenského systému vycházely z vědy a techniky.¹⁵⁰ Bacon v *Nové Atlantidě* popisuje ostrov Bensalem, který je situován nedaleko od pobřeží Nového světa. Obyvatelé ostrova žijí nepoznání okolním světem, ale sami ho dobře znají. Hlavní instituci jejich společenského systému představuje Šalamounův dům, který je veden Otcí. Primárním posláním této instituce je šíření znalostí a poznatků v rámci různých oborů. Nejedná se tudíž o společnost vycházející z nastavených politických principů.¹⁵¹ Většina obyvatel ostrova vyznává křesťanskou víru. Bacon zdůrazňuje prvek náboženské tolerance ze

¹⁴⁵ RÖD, W. *Novověká filosofie I: Od Francise Bacona po Spinozu*, s. 19 – 20.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 21 – 22.

¹⁴⁷ Černá, J. *Očitá svědectví*, s. 162.

¹⁴⁸ BACON, F., *Novum Organum*, s. 133.

¹⁴⁹ ČERNÁ, J. *Očitá svědectví*, s. 15 – 16.

¹⁵⁰ BACON, F. *Nová Atlantida a Eseje*, s. 101.

¹⁵¹ BACON, F. *Nová Atlantida a Eseje*, s. 33.

strany bensalemských obyvatel – například vůči Židům.¹⁵²

V části knihy nazvané *O zámořských objevech* popisuje Bacon možný postup při osidlování nových území a zároveň s tím upozorňuje na chyby, kterým je vhodné se vyvarovat. Podle něho zanikla řada zámořských osad z toho důvodu, že jejich zřízení bylo zacíleno na získání co největších zisků.¹⁵³ Deskripce obyvatel Nového světa je spojována s nevinností. Americká příroda je přirovnávána k panenskosti a božskosti. Zřejmě právě pro to se stala cílem mnohých cestovatelů, vizionářů či mystiků, kteří se domnívali, že právě zde bude možné realizovat jejich vize. Pokud by nebyl nalezen Nový svět, nedošlo by zřejmě ani k pokusům o vytvoření koncepce alternativních božích obcí.¹⁵⁴

7.1 Obraz nové vědy a projekt obnovení věd

Bacon měl v plánu vytvořit komplexní dělení jednotlivých vědních oborů podle jejich obsahů. Podle Bacona platí, že: „*Znalost příčin je skutečná věda.*“¹⁵⁵ Tento jeho plán zahrnoval celkem šest celků – skutečně dokončena byla jen předmluva a druhý celek nesoucí název *Nové Organon*. Původní záměr obsahoval tyto tematické celky: Klasifikaci a přehled věd; Novou induktivní metodou; Popis přírody, na jehož základě je možno s metodou pracovat; Výčet objevů dosažených novou metodou; Částečné a hypotetické závěry odvozené pouze z experimentu, jež by bylo možné přijmout a používat, dokud na ně nebude uplatněna induktivní metoda; Filozofická syntéza.¹⁵⁶

Někteří autoři¹⁵⁷ dokonce spojují systém věd Francise Bacona se španělským renesančním myšlením, a to na základě řady společných rysů s tímto myšlením. Toto tvrzení je odborníky považováno spíše za hypotetické, než faktické.¹⁵⁸ Jako nezpochybnitelný lze označit fakt, že Bacon se při tvorbě svého plánu nechal inspirovat objevem Nového světa: „S jistotou a odkazem na vlastní Baconova slova lze prokázat, že na jeho koncepci obnovení věd mělo vliv objevení Nového světa, jež umožnilo nárůst zásoby zkušeností a proměnilo způsoby komunikace i jednotlivých forem vědění. [...] Ti, kteří proplouvali a jako první rozmnožovali

¹⁵² Tamtéž, s. 28.

¹⁵³ Tamtéž, s. 75.

¹⁵⁴ BUDIL, I. *Za obzor Západu*, s. 273.

¹⁵⁵ BACON, F., *Novum Organum*, s. 16.

¹⁵⁶ HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 19.

¹⁵⁷ Např. Esguerra nebo Barrera.

¹⁵⁸ ČERNÁ, J. *Očitá svědectví*, s. 173.

vědu o neznámém kontinentu, byli Španělé.“¹⁵⁹ Bacon tedy sestavuje plán obnovení věd a jejich nový koncept. Tento plán měl celkem šest částí: Rozdělení věd, Nové Organon – jedná se o metodu, kterou Bacon představuje jako nástroj pro provádění vědy, Jevy vesmíru – zahrnují rovinu zkušenostní a zacílení na vědecká data, Žebřík rozumu – konkrétní názorné příklady, jak novou metodu používat, Předchůdci nové filosofie – vědecké pokusy prováděné před začátkem užívání nové metody a Nová filosofie – samotná aplikace vědy. Samotný plán, i když se jeví uceleně a jako přehledný, byl tak rozsáhlý ve svých detailech, že nebylo možné, aby jeden člověk tento plán během svého života zpracoval a navíc ještě zrealizoval. Což dokazuje plán, který Bacon vypracoval jen částečně. Tak jako se měnilo myšlení lidí v době renesance a došlo k objevování nových světů, stále častěji se objevovaly impulzy k novému pojetí vědeckého myšlení.¹⁶⁰

Bacon uvádí své dělení věd v druhé knize *Pokroku* a ve druhé až deváté knize zvané *Přírůstky*. Bacon upozorňuje na skutečnost, že v jeho případě se jedná o členění vědění, nikoli dělení jednotlivých odvětví věd. Toto vědění lze nazvat filosofií a ta je podle něho dále dělena na poezii, historii a filosofii.¹⁶¹ S tímto dělením korespondují tři primární rozumové schopnosti, kterými jsou: představivost, paměť a rozum.¹⁶² „Proto si nevážím bezprostředního a vlastního smyslového vjemu, nýbrž postupuji tak, že smysly posuzuji toliko pokus a pokus sám pak soudí o věci“. ¹⁶³ V rámci třetí knihy *Přírůstků* Bacon uvádí, klasicky pojaté dělení poznání na zjevené poznání božského, poznání smyslové a poznání zahrnující přírodu a samotného člověka.

Bacon pokračuje dělením na spekulativní a operativní zkoumání přírody.¹⁶⁴ Bacon uvádí: „*Lidské poznání a lidská moc spadají v jedno, neboť tam, kde není známa příčina, nelze přivodit důsledek.*“¹⁶⁵ Bacon často ve svém díle naznačuje, že účel poznání spočívá v tvorbě velkolepých děl. Rozdělení věd dále pokračuje a začíná být složitěji uchopitelné. Onu spekulativní filosofii Bacon dělí na fyzickou a metafyzickou. Fyziku a metafyziku Bacon definuje takto: „*Fyzika se zabývá obecným a řádným během přírody ... Metafyzika věčnými a základními zákony.*“¹⁶⁶

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 173.

¹⁶⁰ HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 33.

¹⁶¹ PELTONEN, M. *The Cambridge Companion to Bacon*, s. 36.

¹⁶² Tamtéž, s. 48.

¹⁶³ BACON, F., *Novum Organum*, s. 13.

¹⁶⁴ Toto dělení chápu jako teoretické a aplikované.

¹⁶⁵ BACON, F., *Novum Organum*, s. 36.

¹⁶⁶ Metafyziku Bacon vnímá jako hlubší oproti fyzice. BACON, F., *Novum Organum*, s. 22.

7.2 Kritika dosavadních věd a metoda pravé indukce

Bacon kritizoval dosavadní vědecké poznání jako nedostačující. „Lidský život má být obdařen novými objevy a dostatečným množstvím nových prostředků. O tom však většina lidí nemá ani ponětí.“¹⁶⁷ Upozorňoval na to, že axiomy, ze kterých se nyní vychází jako z pravdivých, jsou ve skutečnosti neúplné a zavádějící. Tyto jsou dle jeho přesvědčení vytvářeny pro většinu, jež je dostatečně velká, aby takový případ mohl být chápán jako axiom. Bacon uvádí: „Člověk totiž věří tomu, co chce považovat za pravdivé. Protože nemá dost trpělivosti k objevování, zavrhuje věci nesnadné, dále věci střízlivé, jež jdou do větší hloubky, neboť je pověřivý. Zamítá rovněž světlo zkušenosti, protože je pyšný a nadutý, aby se nezdálo, že v mysli prodlévá u věcí nepotřebných a pomíjejících, dále odmítá věci paradoxní, poněvadž podléhá běžnému mínění.“¹⁶⁸ Bacon kritizuje takové pojetí axiomů, jako nerelevantní, jelikož nevede k novým případům.¹⁶⁹

V situaci, kdy do popředí náhodně vystoupí neznámý dříve se neprojeví protipříklad, axiom je zachován na základě definování výjimky z pravidla. Jako správnější způsob Bacon vidí opravu samotného axiomu.¹⁷⁰ Podle Bacona je důležité, aby došlo k pochopení tohoto stavu věd a byl proveden pokus je překonat. Jinak totiž nelze dosahovat nových poznatků a věcí. Baconovo stanovisko je možné chápat jako výzvu strnulému dogmatickému aristotelismu, který byl vyučován na tehdejších univerzitách.¹⁷¹ Naproti tomuto stagnujícímu vývoji dosahování poznání vznikla filosofie a přírodní vědy.

Bacon měl víru v to, že člověk je schopen přírodu zcela ovládnout. I přes svou vědeckou činnost Bacon nezapomíná reflektovat problémy a aktuální témata jeho doby. Nicméně síly a údernosti kritiky objevování Nového světa ve srovnání s Montaignem v zásadě nedosahuje.

Bacon vnímal význam zámořských objevů. Mínil, že mohou mít velký vliv na dosavadní filosofické názory.¹⁷² „Ve všech uměních se setkáváme především s tím [...], že se autoři vymlouvají a že z toho, že je jejich umění nespolehlivé, obviňují přírodu; o tom, čeho jejich umění nedosáhne, prohlašují, že je to nemožné i v přírodě.“ Bacon jasně deklaruje, že

¹⁶⁷ BACON, F. *Novum Organum*, s. 132.

¹⁶⁸ BACON, F., *Novum Organum*, s. 78.

¹⁶⁹ Díky tomuto tvrzení Bacon otevírá v jeho podání kontroverzního pojetí a účinnosti vědeckých hypotéz. BACON, F., *Novum Organum*, s. 111.

¹⁷⁰ BACON, F., *Novum Organum*, s. 82.

¹⁷¹ PELTONEN, M., *The Cambridge Companion to Bacon*, s. 41.

¹⁷² BACON, F. *Novum Organum*, s. 135-136.

ovládnutí přírody směřuje k obrodě umění a také ke zkvalitnění lidského života.¹⁷³

¹⁷³ Tamtéž, s. 146.

8 Závěr

Cílem této práce je provedení analýzy renesančního filosofického myšlení tak, jak se rozvíjelo v návaznosti na objevení nového světa. Obsah textu je zpracován především prostřednictvím deskripce a analýze tří dobových filosofických proudů s jejich představiteli. Tyto filosofické směry na objevení Ameriky reagovaly, byl to utopismus (Thomas More), skepticismus (Michel de Montaigne) a přírodní filosofie (Francis Bacon). Vše bylo uváděno v kontextu s důsledky, které s sebou přinesly zámořské cesty – především objevení Ameriky.

Rozbor vybraných kapitol a děl jednotlivých myslitelů byl zasazen do kontextu renesančního myšlení v souvislostech znamenajících dopad a důsledky zámořských objevů na názory prezentovaných myslitelů. Nutno podotknout, že toto bádání je velmi zajímavé, nicméně poněkud nesnadné. Je potřeba zdůraznit, že jednotlivé filosofické směry se ve svých názorech na objevení Nového světa liší, patrné je to už při rozboru názorů Michela de Montaigne a Francise Bacona. Montaigne jako představitel skepticismu jasně odsuzuje kolonizaci nově objeveného území a jeho obyvatel. Ani nestaví člověka – tedy tady myšleno Evropana do středu „středu vesmíru“, tedy jako nejchytřejší bytost na Zemi. Kritizuje nadřazenost a panovačnost Evropanů, staví se za práva domorodců, které svým způsobem i velmi obdivuje a považuje je za nadané inteligentní bytosti. Francis Bacon je autor induktivní vědecké metody a reformátor věd a co se kritiky chování kolonizátorů týče, byl poněkud mírnější v kritice. Na rozdíl od Montaignova idealizujícího postoje vůči domorodcům, Bacon klade důraz na obezřetné chování při respektování Indiánů a jejich tradic. Montaigne se nebojí veřejné kritiky a otevřeně hovoří o nelidském zacházení s domorodými obyvateli. Při srovnávání jejich názorů na chování Evropanů při objevování Ameriky je Montaigne radikálnější vůči praktikám kolonizátorů. „Bacon se spíše zdržuje názoru kritického, akcentuje pouze obecné rady o morálce. Přírodu oba filosofové vnímají s úctou, Montaigne ale nabádá přírodu a zvířata v plné míře respektovat a ctít, Bacon ji touží coby vědec ovládnout.“ Na rozdíl od Montaigna si je Bacon vědom, že by měl být opatrnější vzhledem ke své politické roli. A především z hlediska vědeckých objevů a bádání považuje Nový svět za cíl, ve kterém by mohly vyrůst další zajímavé vědecké novátorské projekty. Thomas More jako utopistický filosof hledí na toto historické období s entusiasmem, věří, že poblíž Ameriky existuje jakási „země zaslíbená“, kde bude umožněno realizovat svět se spravedlivým řádem.

Co se tématu objevování Nového světa týče, je zřejmé, že názor na tuto historickou skutečnost se od 16. století vyvíjel, snad každé století přinášelo stále nové reflexe této problematiky. Lze ale předpokládat, že sblížení kultur, jejich koexistence, téma nadřazenosti, nadvlády, jinakosti nabývá v současnost a realitě 21. století opět na aktuálnosti a zároveň nutnosti seznamovat se s myšlením filosofů minulosti, které mohou být bohatou inspirací pro lidskou současnost i budoucnost.

9 Seznam použité literatury

- AÍNSA, F. *Vzkříšení utopie*. 1. vyd. Brno: Host, 2007. ISBN 978-80-7294-214-5.
- BACON, F. *Nová Atlantida a Eseje*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1980.
- BACON, F., *Novum Organum*. První vydání. Praha: Svoboda, 1990. Přel. Zůna, M. ISBN 80-205-0107-X.
- BITTAR, T. *Dobývání nových světů*. 1. vyd. Praha: Gemini, 1994. ISBN 80-85820-09-9.
- BRUCE, S. *Three Early Modern Utopias: Thomas More: Utopia / Francis Bacon: New Atlantis / Henry Neville: The Isle of Pines* (Oxford World's Classics). Oxford University Press, 2009. ISBN-10: 0199537992.
- BURKE, P. *Společnost a vědění*. První vydání. Praha: Karolinum, 2008. ISBN: 978-80-246-1319-2.
- BURKE, P. *The European Renaissance: Centres and Peripheries*. Oxford and Maiden, Mass.: Blackwell, 1998. ISBN 0-631-19845-8.
- BUDIL, I. T. *Za obzor Západu: Proměny antropologického myšlení od Isidora ze Sevilly po Franze Boase*. 1. vyd. Praha: Triton, 2001. ISBN 80-7254-163-3.
- CAMPANELLA, T. (1979). *Sluneční stát*. Praha: Mladá fronta, 2. vydání, z ruského překladu Gorod Solnca (1951) přeložili Jiřina a Otakar Mohylovi, ruský překladatel F.A. Petrovskij použil 1. latinské vydání z roku 1623 (zahrnuto i 3. latinské vydání z roku 1643).
- ČERNÁ, J. *Očitá svědectví – Španělsko, Nový svět a změna vědeckého komunikačního paradigmatu*. Pavel Mervart, 2012. ISBN 978-80-7465-064-2.
- DURASOVÁ, M. *Dobytí Ameriky reflektované Michelelem de Montaignem v díle Eseje*. In Věda a filozofie ve filmu a literatuře. Sborník konference. Brno 2013. Dostupné z: http://www.phil.muni.cz/fil/conf/vffl/vffl_sbornik.pdf.
- DURASOVÁ, M. Greenblattova interpretace objevování Nového světa a setkání s jinakostí. In: *Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny*. Roč. 15, č. 2. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. ISSN 1211-8109.
- DELUMEAU, J. *Dějiny ráje, zahrada rozkoše*. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-7203-460-X.

- DELUMEAU, J. *Hřích a strach: pocit viny na evropském Západě ve 13. až 18. století*. 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 1998. 722 s. ISBN 80-7207-180-7.
- ELLIOT, J. H. *Empires of the Atlantic World: Britain and Spain in America 1492- 1830*. Yale University Press, 2007. ISBN 0-300-11431-1.
- FONTANA, J. *Evropa před zrcadlem*. Nakl. Lidové noviny, 2001. ISBN: 80-7106-395-9
- GRAFTON, A. *New World, ancient text: The Power of Tradition and the Shock of Discovery*. President and Fellow of Harvard College, 1992. ISBN 0-674-61875-0.
- GREENBLATT, S. *Podivuhodná vlastnictví. Zázraky Nového světa*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 8024608618.
- HANKINS, J. *Renesanční filosofie*. Praha: Oikoymenh, 2011. ISBN: 978-80-7298-438-1.
- JOHNSON, P. *Dějiny renesance*. První vydání. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-86598-68-3.
- KAŠPAR, O. *Zámořské objevy*. B. p. v. Praha: Kora, 1992. ISBN 80-901092-5.
- KOLUMBUS, K. *Lodní deník - Giornale di bordo di Cristoforo Colombo*. Nakladatelství Novina, 1942.
- LAS CASAS, B. *O zemi Indijských pustošení a vylidňování zpráva nesjtručnějši*. 1.vyd. Praha: Lidová demokracie, 1954.
- MONTAIGNE, M. *Eseje*. Praha: Odeon, 1996.
- MORE, T. *Utopie*, Praha: Mladá Fronta 1978.
- PAGDEN, A. *The Fall of Natural Man: The American Indian and the Origins of Comparative Ethnology* (Cambridge Iberian and Latin American Studies). Cambridge University Press, 1987. ISBN-10: 0521337046.
- PELTONEN, M. (editor) *The Cambridge Companion to Bacon*. Cambridge University Press, 1996. ISBN: 9780521435345.
- POPKIN, R. *The History of Scepticism from Savonarola to Bayle*. Third enlarged edition, Oxford University Press, 2003. ISBN 0-19-510768-3.
- RÖD, W. *Novověká filozofie I*. Praha: Oikoymenh, 2001. ISBN 80-7298-039-4.
- ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filosofie*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2009. 185 s. ISBN 978-80-7043-822-0.

- TODOROV, T. *Dobytí Ameriky*. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0582-8.
- VESPUCCI, A. (ed. G. T. Northup) *Mundus Novus: letter to Lorenzo Pietro di Medici*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1916.

10 Resumé

The main topic of this bachelor thesis is the discovery of the New World and the change of Renaissance philosophy and science in this context. The key attention is to be drawn at the reflection of the New World's discovery in works of renaissance authors and meanwhile the structure of the science system in the context of overseas discoveries is reflected upon. As well as this, three philosophical movements which reacted on this historical period through their philosophical views are included. These are scepticism, utopism and the natural philosophy.

The criterion of the choice of philosophers reflecting the discovery of the New World was the differentiation in opinions on the perception of the situation in America. Michele de Montaigne represents the critics of the behaviour of conquistadors, defends the idea of the protection of natives and criticizes European conquering behaviour in public. Francis Bacon being a little restrained in critics understands the New World as a place of future scientific investigations. Thomas More, the representant of the utopistic philosophy, thinks about an idealistic society which could emerge on the new continent.

At the end of the thesis, all reflected philosophical movements are evaluated, as each of them brought a different point of view at the given period. The comparison is the subject to the philosophical thinking and opinions of Francis Bacon and Michele de Montaigne. The opinions of philosophers on the discovery of the New World could be inspirative even in the world of the 21st century.

